

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навчальний посібник] / І. М. Дичківська – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Захарчук Т. В. Інноваційні технології навчання в сучасній школі / Тетяна Віталіївна Захарчук // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації: український науковий журнал. – 2011. – №3. – С.48-50.
3. Ігнатенко М. Сучасні освітні технології / М. Ігнатенко // Математика в школі. – 2003. – №4. – С.2-6.
4. Інноваційні пошуки в сучасній освіті / за заг. ред. Л. І. Даніленко, Е.Ф. Паламарчук. – К. : Логос, 2004. – 220 с.
5. Химинець В. В. Інновації в початковій школі / В. В. Химинець, М. Ю. Кірик. – Ужгород, 2008. – 344 с.

The article deals with the concept of innovation, innovative pedagogical technologies. The conditions for effective application of innovative pedagogical technologies in teaching and educational process of a modern elementary school.

Key words: innovation, condition, innovative pedagogical technology, elementary school.

УДК 159.9:316.624.3:364.632

**Попович В.
магістранта І-го року навчання
спеціальності «Практична психологія»
Орос О. Б.
кандидат соціологічних наук,
Мукачівський державний університет**

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА

В статті розкрито соціально-психологічні аспекти педагогічного насильства. Розглянуто сутність педагогічного насильства з точки зору психології. Виокремлено види та форми педагогічного насильства, їх специфіку. Особливу увагу приділено психологічному педагогічному насильству як найбільш поширеному і освітньому середовищі. Розкрито соціально-психологічні чинники насильницьких дій педагогів по відношенню

до учнів. Окреслено наслідки педагогічного насильства.

Ключові слова: вчитель, насильство, педагогічне насильство, агресія.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві на протязі останніх років, залишають значний відбиток на всіх сферах життєдіяльності. Найбільш значущі зміни сьогодні відбуваються в освітньому середовищі. Ми прагнемо, щоб система сучасної української освіти відповідала світовим стандартам. Проте насильство в освітньому середовищі являє собою значну соціально-психологічну проблему. Насильство в освітньому середовищі в свою чергу включає насильство в учнівському середовищі, насильницькі дії учнів по відношенню до вчителя, насильницькі дії адміністрації закладу по відношенню до вчителя, насильство у педагогічному колективі, насильство вчителя по відношенню до учнів. Останній вид насильства визначають як педагогічне насильство.

Проблема педагогічного насильства характеризується особливим негативним впливом педагогів на формування і розвиток особистості. Прихований характер даного соціального явища утруднює можливість його вияву та здійснення превентивних заходів, тому характер проблеми часто недооцінюється державою. Проблема педагогічного насильства залишається недостатньо вивченою, зокрема, не до кінця з'ясовано причини такого насильства, його види, наслідки та те, яка допомога надається потерпілим дітям.

Загальна характеристика насильства відображена у працях таких вчених, як Л. Берковіц, Р. Берон, П. Бурдье, Й. Галтунг, А. Гжегорчик, А. А. Гусейнов, І. О. Ільїн, зокрема, соціологів: В. А. Бачиніна, Л. М. Герасіної, А. В. Дмитрієва, О. Ю. Тевлюкової, І. П. Руценка, О. В. Соболева та інших.

Причини насильницької і агресивної поведінки часто не розділяються і стають єдиним предметом дослідження. Серед них виокремились такі напрямки: інстинктивна поведінка (вроджене прагнення до смерті і руйнування – З. Фрейд, К. Лоренц, Р. Ардрі, Е. Фромм); теорії спонукання (мотивація спричинення збитків або шкоди іншим – Д. Доллард, Н. Міллер, А. Бандура, Л. Берковіц, Х. Зільманн); когнітивні моделі (емоційні і пізнавальні процеси як основні детермінанти агресії – Л. Берковіц, Х. Зільманн); соціальне навчання (засвоєння і підтримка шляхом безпосередньої участі в ситуаціях прояву агресії і насильства, а також унаслідок пасивного спостереження за такими проявами – А. Бандура, Е. С. Борден, А. Басс, С. Г. Паттерсон, Р. Ричардсон). У дослідженні гендерних

особливостей виокремились такі напрямки: дослідження психологічних відмінностей (Е. Е.Маккобі, К. К. Джеклін, П. П. Іглі і Д. Д. Штеффен); дослідження статевої відмінностей організації мозку (В. Ф. Коновалова, Н. А. Отмахова). Дослідження гендерних особливостей та вияву агресії в чоловіків та жінок (і Л. Л. Ньємела) та соціальні ролі і соціальний статус та їх вплив на агресивну поведінку (П. П. Іглі).

Мета статті – розкрити соціально-психологічні аспекти педагогічного насильства. Т.В. Шипунова відносить педагогічне насильство до видів насильства, що не мають на меті завдання шкоди. Метою педагогічного насильства є виховання та освіта. Так як методи виховання завжди тісно пов'язані з покаранням та винагородою, а покарання – це насильство (психологічне чи фізичне, на нашу думку, може бути і економічне). Р. Мертон визначає дії, що підпадають під визначення «педагогічне насильство» як інновація, коли мета є соціально схвалюваною, а засоби такими, що суперечать наявній у суспільстві системі норм і правил. Психологічний зміст поняття «насильство» пов'язують з поняттям «агресія». Частина науковців, зокрема Л. Берковіц, вважають, що схильність до насильницької поведінки безпосередньо залежить від здатності особи пережити фрустрацію. Фрустрація – це психічний стан внутрішньої напруги спровокований реальними або уявними перепонами на шляху до задоволення потреб, досягнення цілей чи здійснення бажань. Основоположник теорії фрустрації Д. Доллард розглядає насильницьку поведінку як ситуативний, а не еволюційний процес. Згідно поглядам Долларда, агресія – не ваблення, яке в організмі людини виникає автоматично, а реакція на фрустрацію: спроба подолати перешкоду на шляху до задоволення потреб. [1]

Дослідження показують, що близько 60% педагогів незадоволені своєю діяльністю; розвиток синдрому «професійного вигорання» не залежить від віку, статі, регіональних умов праці; серед факторів психічного перенавантаження – поведінка «важких» дітей, робота з якими потребує кращої психологічної підготовки майбутніх вчителів; хиби в організації педагогічної діяльності.

Насильство в психології визначається як застосування силових методів або психологічного тиску з допомогою погроз, завідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір. Насильство – застосування (загроза застосування) сили, як вияву своєї волі відносно інших. Насильство обмежує можливості дій на власний розсуд того, на кого спрямоване [2].

Формування якісного особистісного розвитку, вольової

та моральної сфери учнів можливе лише за умови здійснення педагогічного тиску. Міра цього формуючого тиску для кожної дитини визначається індивідуально. Професійна майстерність вчителя полягає у визначенні цієї міри. Однак провідними або базовими тут стають морально-етичні якості особистості самого вчителя. Бо переступаючи поріг шкільного класу, вчитель отримує над ним владу.

Х. Хекхаузен в праці „Мотивація та діяльність” наводить класифікацію мотивів влади американських соціальних психологів Френча та Равена [3] :

1. Влада винагороди (reward power). Її сила визначається очікуванням В того, якою мірою А в змозі задовольнити один з його (В) мотивів і наскільки А поставить це задоволення в залежність від бажаного для нього поведінки В.

2. Нормативна влада (legitimate power). Йдеться про інтериоризовані В норми, згідно яким А має право контролювати дотримання певних правил поведінки і у разі потреби наполягати на них.

3. Влада еталона (referent power). основана на ідентифікації В з А і бажанні В бути схожим на А.

4. Влада знавця (expert power). Її сила залежить від величини приписуваних А із сторони В особливих знань, інтуїції або навичок, що відносяться до сфери тієї поведінки, про яку йдеться.

Професійні функції вчителя передбачають всі перераховані види джерел влади щодо учнів. Вчитель здійснює оцінку знань та поведінку учня і таким чином реалізує владу винагороди, він же виступає носієм певних норм та правил, він пропонує учням певні еталони для наслідування і виступає експертом у своїй галузі наукових знань. Існують різні методи впливу особистості вчителя на учнів: навіювання, переконання, примушення, зараження, прохання, пробудження імпульсу до наслідування, деструктивна критика, ігнорування, самопросування, формування до прихильності, маніпуляція. Отже система «Учитель-Учень» передбачає ситуацію певної напруги, так як пов'язана з владою, тиском, оцінкою результатів діяльності.

На жаль, сьогодні доводиться говорити про психологічне насильство в контексті функціонування педагогічної спільноти. З цим явищем пов'язане усвідомлене зловживання службовим становищем, особистісне самоствердження вчителя за рахунок дітей та неусвідомлена розрядка, компенсація емоційних травм, отриманих в інших місцях за рахунок молодших і слабших. Неусвідомлена компенсація негативних емоційних переживань за рахунок молодших є глибинним атрибутом нашої культури.

До загальних характеристик педагогічного насильства можна віднести частину ознак патологічних форм агресивної поведінки: агресивна поведінка не адекватна ситуації; воно незвичне; знижена здатність до вольового контролю через афективний компонент; агресивна поведінка не тягне за собою докорів сумління чи розкаяння; реакція на власні дії пов'язана із почуттям самовдоволення чи навіть задоволення [4].

До видів педагогічного насильства відносять: фізичне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство та економічне насильство.

Найчастіше учні стикаються із психологічним насильством з боку педагогів, яке зазвичай набуває форм психологічного насильства. До них можна віднести:

- перебільшення, наприклад, «я би на твоєму місці крізь землю провалилась», «від тебе вся школа плаче», «я би згоріла від сорому» тощо;

- негативні узагальнення, які найчастіше здійснюються за допомогою таких виразів, як «ти ніколи...», «ти завжди...», «вічно ти...», «скільки можна!», «та коли вже ти...»;

- загрозливі звороти типу «спробуйте мені тільки не зробити», «не дай бог ви ще раз...» тощо;

- іронічні вирази та інтонації;

- перекривляння слів, інтонації, міміки учнів. Воно завжди зображує певний відхід його об'єкту від нормальності і сприймається останнім як прояв зневаги;

- переривання учнів в розмові. Це взагалі один з найпоширеніших дефектів педагогічного спілкування, який постійно зустрічається при будь-яких загостреннях розмови;

- звинувачувальні підтексти, наприклад, «чи не здається тобі...», «чи не час тобі вже...», «може ти вже, в решті решт...» тощо. В цих підтекстах повідомляється, що це вже не перший раз, є уїдлигим натяком [5].

Як педагогічне насильство можна маркувати ведення діалогу у стилі сварки. Це одна з головних ознак конфліктної субкультури. Будь-яка трохи загострена розмова ведеться сварливим тоном із застосуванням тих виразів, які надають діалогу характер конфлікту, наприклад, «ти диви...», «ще чого!», «як би не так!», «а ти як собі думав!», «бач, чого захотів!» тощо. Характерною помилкою у спілкуванні з учнями є також «прибудови зверху», тобто демонстрація зверхності, власних переваг в тій чи іншій формі. Це вказівки на явні слабкі місця учнів, що робляться в іронічній, принизливій формі.

Всі ці прояви є психологічним насильством тому, що вони

утримують примус з елементами агресії (нормальна педагогічна техніка теж утримує нав'язування педагогічної волі, але шляхом переконання, навіювання, організації тощо), а прихованим насильством його робить те, що воно не усвідомлюється як таке педагогами, вважаючись ними елементом нормальної, припустимої педагогічної техніки. Учні часто також не бачать в цьому нічого особливого, бо вони й у батьків зустрічають таку ж комунікативну техніку, але все ж таки страждають від них і, головне - наслідують їх у своєму спілкуванні і передають наступним поколінням.

Важливим моментом щодо розуміння сутності та етіології педагогічного насильства є виокремлення його детермінант. Багато дослідників вважають, що традиції шкільного середовища провокують і стимулюють жорстокість. До таких традицій відносять:

- загальний психоемоційний фон закладу освіти, що характеризується високим рівнем тривожності суб'єктів взаємодії в сукупності з невмінням контролювати власні емоції і регулювати стан;

- «політична» система установи освіти, що включає агресивні взаємовідносини всередині педагогічного колективу, в тому числі авторитарно-директивний стиль управління, відсутність обґрунтованої системи педагогічних і професійних вимог;

- особливості ставлення педагогів до школярів, побудовані на необґрунтованих вимогах з боку дорослих і максимальному безправ'ї дітей;

- система взаємовідносин всередині класного колективу (як референтної групи);

- наявність загально визнаних соціальних ролей, що включають ролі «жертви» і «господаря»;

- традиції в соціумі, пропаговані засобами масової інформації.

До причин, за якими педагоги в освітньому процесі використовують різні форми насильства, можуть бути віднесені:

- особливості особистості вчителя (ригідність, тривожність, домінування, низький рівень емпатії, агресивність, дратівливість);

- нелюбов (негативне ставлення) до дітей і своєї роботи;

- незадоволеність своїм соціальним становищем;

- низький рівень соціальних навичок;

- проблеми зі здоров'ям;

- незнання інших способів роботи з неслухняними дітьми;

- вирішення важких (конфліктних) ситуацій.

Наслідками педагогічного насильства можуть бути:

замкнутість; демонстрація повної відсутності страху; неврівноважена поведінка; агресивність, схильність до нищення й насильства; уповільнене мовлення, нездатність вчитися; надто висока зрілість та відповідальність у порівнянні зі звичайними для цього віку; уникання однолітків, бажання гратися лише з маленькими дітьми; занижка самооцінка; тривожність; намагання справити враження людини, що живе в злиднях; страх фізичного контакту, депресія, спроби самогубства; уживання алкоголю або наркотиків; психосоматичні хвороби, на кшталт болю в животі (неврастенії); нав'язливі страхи (фобії); насильство по відношенню до свійських тварин, та взагалі до більш слабших істот; почуття провини за отримання фізичних ушкоджень.

Отже, педагогічне насильство – це особливий вид насильства в закладах освіти. Педагогічне насильство – це надзвичайно болюче та актуальне питання, що викликає серйозну стурбованість, яке, не лише ставить дітей в залежне становище, а й завдає величезної моральної шкоди суспільству й є серйозною загрозою дотримання прав людини і дитини.

Сам процес навчання передбачає створення неоднозначної ситуації домінування, коли учень довіряється владі вчителя. Однією із ключових характеристик педагогічного насильства є високий рівень латентності через особливості культурних традицій (схожі форми насильницької поведінки допускаються у сім'ї), ретельне приховування вчителем та адміністрацією школи фактів насилля. Найчастіше в освітньому середовищі зустрічається психологічне та фізичне педагогічне насильство. Чинники педагогічного насильства можна класифікувати на соціальні (причини приховані в особливостях організації самої соціальної системи) та особистісні (причиною здійснення фактів насильства є індивідуальні особливості психічної та соціальної організації педагога).

Відкрите обговорення проблеми педагогічного насильства приводить до формування та усвідомлення проблеми як педагогами та учнями так і їх батьками. Сприяє формуванню аналогічних понять і уявлень відносно піднятої теми як у дорослих так і у дітей, що відіграє велику роль у формуванні профілактичних і реабілітаційних програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Румянцева Т. А. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии / Т. А. Румянцева // Вопросы психологии. – 2010. – №1. – 76 с.
2. Бим-Бад Б. М. Педагогичний енциклопедичний словарь / Б.

М. Бим-Бад. – М. : Педагогика, 2002. – 161 с.

3. Хекхаузен Х. Мотив и мотивация: восемь основных проблем / Х. Хекхаузен // Мотивация и деятельность. Т.1. – М. : Педагогика, 1986. – С.33-48.

4. Змановская Е. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения) / Е. В. Змановская. – М. : Академия, 2007. – 288 с.

5. Ожийова О. М. Шкільне насильство: сутність, види, профілактика : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / О. М. Ожийова; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 20 с.

The article deals with the socio-psychological aspects of pedagogical violence. The essence of pedagogical violence from the point of view of psychology has considered. The types and forms of pedagogical violence, their specifics are singled out. Particular attention is paid to psychological pedagogical violence as the most widespread and educational environment. Socio-psychological factors of violent actions of teachers in relation to pupils have revealed. The consequences of pedagogical violence are outlined.

Key words: teacher, violence, pedagogical violence, aggression.

УДК 373.3.016:81'342'243

Порохнавець Ю. Е.

студентка IV курсу спеціальності «Філологія*(англійська)»

Теличко Н. В.

доктор педагогічних наук, доцент,

Мукачівський державний університет

НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ З УРАХУВАННЯМ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ НА ПОЧАТКОВОМУ СТУПЕНІ ЗОШ

У статті висвітлено процес формування іншомовної фонетичної компетенції з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів. Здійснено теоретичний аналіз наукової проблеми індивідуалізації навчання іноземної мови на початковому ступені ЗОШ.

Ключові слова: фонетична компетенція, індивідуалізоване навчання, регулююча індивідуалізація, індивідуалізовані вправи.

Сучасні інтеграційні процеси, входження України в